

Любов Базь (письменниця, перекладачка)

Відчинена брама

Вони прийшли з півночі.

Все погане приходить з півночі — так казали нам матері, темними ночами забороняючи ходити до менгірів. Ці величезні кам'яні брили на пошану Великій Матері десь були менші, десь — більші, а в Колі Каменів їхня вишина досягала кількох людських зростів.

— Невже їх встановили люди? — запитувала я у дитинстві. Мама загадково усміхалась і мовчала. Найближчі подруги також не знали правди: я часто уявляла, як, подорослішавши, ми відповідаємо на схожі запитання власних дочок такими само загадковими усмішками.

Тепер я думаю — так, це були люди. Такі споруди, як Кола Каменів, зводять людські руки, і то для однієї мети: віддати пошану. Втім, у випадку із нами пошаною не обмежувалося: безліч «воріт» з менгірів, що утворювали коло, для нас справді були ворітьми.

Змалку нас вчили відчиняти двері до інших світів — обраних дочок обраних матерів. Нас називали жрицями.

Ми танцювали у Колі Каменів, прикликаючи весну і прославляючи літо, ми проводжали сонце узимку і дякували за рясні дари восени. «Світ обертається, доки жриці танцюють», — казали мешканці сусідніх селищ. Світ обертається, доки має зв'язок з іншими світами, тому щоразу, приходячи до Кола Каменів гуртом, ми вдавалися до особливого танку, і комусь з нас випадала честь відчинити двері. Не на тривалий час — для того тільки, щоб подих іншого світу увійшов до світу нашого. Так провітрюють кімнату, щоб повітря у ній не застоювалося і можна було жити далі, бо в постійній задусі існувати важко.

Як і жити із постійно прочиненими дверима.

Ми добре розуміли свої обов'язки і свідомо не відчиняли б дверей до інших світів, щойно заманеться. Тим паче, поодинці, у довільно вибраний час, зробити це дуже важко. Тільки разом, на свята, коли двері самі воліють, аби їх відчинили.

А проте траплялося всіяке. Наш дар прокидається по-різному, і не завжди з ним легко впоратись. Моїй подружці Мирі зрівнялося сім років, коли вона відчинила свої перші двері. Сталося це не на свято — уночі, коли ми зі старшими дівчатами потай втекли до лісу, ворожити на наречених. Не всі з тих дівчат були «нашими», жрицями — змалку нам дозволяли товаришувати з іншими дітьми.

Якби хоч одна зі старших в нашій компанії була жрицею — з втечею до нічного лісу можна було б попрощатись. Але ні ми, ні інші дівчата з селища не уявляли, до чого може призвести така прогулянка.

Ми, звісно, не пішли до Кола Каменів. Однак у лісах також чимало менгірів, і подекуди з них викладено кам'яні брами. Недивно: якщо є парадний вхід до кожного відомого нам світу, то мусять бути і входи чорні.

І ніхто вже не знає, куди саме веде той чи інший хід.

Мира просто проходила повз лісові двері. Вона не збиралася їх відчиняти, але нічний ліс був темним, під ногами одна за одною зринали небезпечні ями — втрапиш у таку, застрягнеш, і кістка розломиться, мов святкове печиво, з хрускотом.

Тому Мира сперлася рукою на надійний камінь поряд — і той засяяв, брама засяяла, прохід до іншого світу відчинився, й звідти вискочив на нас велетенський чорний звір, схожий водночас на вовка і ведмедя. Ніколи я не бачила такого звіра, ні до, ні після. На щастя, ми навіть розгледіти його як слід не встигли. Я кажу «щастя», але то тільки для нас, не для Мири. Звір ухопив її до пащеки, і хрускіт таки прозвучав, тільки вже сама

Мира була для нього як печиво, а те, темне, що стікало у неї з рота, струменіло з велетенських іклів потвори, крапало на землю, — це було мов полуничне варення.

Не випускаючи здобич, звір стрибнув назад, до свого світу, і брама зачинилася. Жриця, яка на неї натрапила, вже не тримала ці двері відчиненими.

Ми вмираємо не частіше від інших дівчат, але небезпеки, з якими стикаємося, інші. Зав'язані на нашому дарі і відповідальності, можливо. А можливо, й ні. Зрештою, Мира не могла передбачити, що тоді відчинить браму, і там могло не бути звіра — еге ж?

Замість звіра могло бути щось гірше.

Усіх дітей змалку кимось лякають. Нас лякали північниками — вони так само, як і ми, відчиняли двері.

Північники мешкали у світі, шлях до якого починався з північної брами у Колі Каменів. Тому їх так і назвали. Зовні нагадували степовиків: мама показувала мені картинки у єдиній в нашому домі книзі. Невисокі, міцні, з вузькими очима та чорними вусами. І неодмінно на конях.

Північники чинили те ж, що й більшість войовничих кочових племен: вирізали місцеве населення, все хоч трохи цінне забирали собі. І дівчат забирали. Жриць.

Зазвичай жриця може народити тільки жрицю. Може, кількох жриць. Хлопці у нас не народжуються, і постійних чоловіків ми не маємо, адже жодна жриця не може належати чоловікові, неважливо, як дружина чи як дочка. Ми належимо тільки Великій Матері...

Що не заважає нам у дитинстві ворожити на наречених.

Північники приходили з іншого світу. Їм вдавалося утримувати двері відчиненими, доки вони грабували, вбивали і хапали жриць... тому що серед північників було чимало тих, кого жриці народили.

Велика Матір наділила нас даром, аби ми тримали світ у рівновазі.

Північники спромоглися використати цей дар, щоб поневолювати інші світи. Від них ми могли народити хлопців: ми і народжували, ті з нас, кого вони викрадали, покоління за поколінням, й їхня кров дедалі дужчала. Раніше вони навідувалися в наш світ раз на сто років. Потім — раз на п'ятдесят. Тепер — раз на двадцять.

Старші жриці молилися до Великої Матері, і вона завше переховувала нас... декого. Тому рід жриць тривав. Але щодесятиліття нас ставало менше. Зараз я можу припустити, чому так відбулося: мабуть, перша жриця пішла до світу північників добровільно. Гадаю, вона відчинила двері туди випадково, так само, як Мира, лише зустріла не страхітливого звіра, а усміхненого парубка, і захотіла бути тільки з ним, навіть якщо це означає померти як жриця. Її не шукали або шукали недостатньо добре — всі знають, що нещасливі випадки чигають на жриць, які лишилися на самоті біля кам'яних дверей. А тим часом вона жила в іншому світі, може, навіть чудово жила... аж поки її діти чи діти її дітей не почали відчиняти двері самотужки.

Кров північників не така, як у людей нашого світу. Тому від них ми можемо народити синів.

Я ніколи не замислювалася над цим — аж поки не побачила північників на власні очі. Саме тоді мені зрівнялося вісімнадцять.

Ніхто не попередив про їхнє вторгнення. Ні інші жриці, ні Велика Матір... втім, може, і попереджати було не варто? Адже того дня у селищі, де ми жили, не було нікого, крім мене і подруги Влади. Наближалось велике свято, й інші жриці пішли до сусідніх селищ — поговорити з людьми, підготуватися. Неодмінна складова ритуалу. Нам з Владою цьогоріч випав жереб залишитися.

Я помітила північників раніше за подругу. Схопила її за руку, намагалася потягти за собою — та вона пручалася. Я подумала, що з переляку.

— Мерщій! Мама казала, північники ніколи не затримуються! Двері скоро зачиняться, а ми тут кожне дерево знаємо. Ми ще можемо втекти!

— Я не хочу тікати, — озвалася Влада. Вона тремтіла, її рука була вогкою, але погляд — упевненим. — Я хочу... вийти заміж. Як звичайні дівчата! Мати сім'ю і господу, й жодних... танців... дверей... нічого! Лиши мене.

— Ти не розумієш, — я спробувала пояснити. — Якщо не хочеш бути жрицею — можна втекти з селища, я допоможу тобі, Владо! Присягаюся. Але не з цими. Вони — вороги, Велика Матір...

На віях Влади застигли сльози, коли вона повільно похитала головою. Я не була настільки сильною, щоб змусити її йти за собою, і не знала, як умовити.

Тому я побігла. Сама.

Я надто затрималася з Владою — і вже скоро почула за спиною шум погоні. У лісі коням не пройти, але північники бігли швидко, а захватися тут, як на лихо, було ніде. Попереду я помітила кам'яну браму, простягнула до неї руку...

Камінь під моєю долонею був холодним й непорушним. Брама не відчинилася, а буйна лісова річка, у яку я пірнула опісля, не могла віднести достатньо далеко — я не так добре плавала.

Тому північники виловили мене — і незабаром нас з Владою провели до північної брами.

Коли ми заходили в інший світ, Влада усміхалася.

Вона, звісно, почувалася трошки винною за те, що мене спіймали — я, мокра, брудна, захекана, ішла з нею поруч і вочевидь не бажала розділити її долю. Проте Влада не була винною — лиш я.

Я мала вмовити подругу. Що завгодно зробити, тільки не лишати.

Я повторюю це собі і досі, а тоді втямила все далеко не одразу. Двері до нашого світу зачинилися, ми опинилися поміж незнайомих людей і запахів, посеред невеликого табору північників, і кінь, виготовлений з дерева та кори, дивився на нас безглуздими очима.

Поряд з одороблом сидів очільник північників. Мабуть, ватажок.

Він оглянув нас, мене та Владу, вузькими очима. На мені його погляд затримався довше, і Влада закопилила губи. Вона вся тремтіла, але разом з тим хотіла подобатися — північникам, ворогам, перед якими ми стояли, наче товар!

— Уті-кач-ка, — повільно сказав ватажок, обмацуючи мене поглядом. Схоже, те, що я намагалася втекти, припало йому до душі.

Ватажок змахнув рукою у мій бік, потім у бік Влади і сказав щось незрозуміле. Мова північників начебто і нагадувала нашу, а проте знайомих слів у ній знайти було годі. Я здригнулася всім тілом, коли якийсь північник, сміючись, смикнув Владу до себе — наче смикнули мене. Інший чоловік, недовго думаючи, рвонув на ній сорочку. Влада закричала, спробувала прикритися руками, та де там. Вони змусили її відвести руки, а потім... вони сміялися.

Влада опиралася недовго. Кілька побіжних ударів — і вона вже посміхалася жахливою порожньою посмішкою, доки її тіло перетворювалося на *предмет*, як-от новий одяг.

Ні. До одягу ставляться шанобливіше.

Я не одразу зрозуміла, що плачу.

До мене підійшов ватажок північників. Вказав рукою на Владу, на мене. Потім на себе, на шатро неподалік. Мабуть, то було його шатро.

Я подивилася на Владу, цього разу пильніше. Змусила себе дивитися. Потім — кивнула.

Вони послули ближче до ранку. Мали лишити вартових, я читала про це у єдиній в нашому домі книзі.

Але вчора у північників було свято. Вони привели не так багато дівчат, як хотіли, а все ж повернулися не з порожніми руками. Я ще тривалий час чула їхні п'яні вигуки, аж поки змовкли і ті.

Тоді моя рука знайшла руків'я кинджалу — я примітила зброю, коли ватажок роздягався.

Під час деяких танків ми встромляємо ритуальний ніж до землі.

Горлянка ватажка виявилася не такою стійкою, як матір-земля. Хто б сумнівався.

Я не знала, де тримають Владу, але йти без неї не збиралася. Не цього разу.

Мені поталанило. Влада сиділа там само, де я бачила її востаннє, гола. Вона розхитувалася зі сторони в сторону і трималася за голову, і на якусь страхотливу мить я подумала: вона збожеволіла.

— Владо, — поклікала я, стягуючи з плечей чужий плащ. Для мене він був заважким.

В її погляді був біль. Море болю. Але вона лишалася собою.

— Тримай, — я вклала їй до руки кинджал. — Хто з них найбільше завинив перед тобою?

Очі Влади розплющилися ширше.

— Цей, — вона вказала на чоловіка, який спав неподалік. — Він...

— Послухай, Владо. Ти маєш його вбити. Тільки його, тільки сьогодні. Цього хоче Велика Матір. Для рівноваги.

— Для рівноваги, — відгукнулася Влада.

— Ми не маємо вбивати, ти знаєш. Ми підтримуємо рівновагу, завдяки нам існує світ. Але рівновагу вже було порушено, тому ти мусиш його убити. Тоді світ повернеться до початку, — я намагалася говорити якомога переконливіше. — І все, що відбулося тут... просто зникне.

— Просто зникне, — погодилася Влада, як заворожена дивлячись на кинджал.

— А тепер — давай! — наказала я, міцно стиснувши її долоню.

Владі важко було рухатися. Що там — я і сама ледве стояла.

Але вона теж пам'ятала наші танці. Вона радше доповзла до того чоловіка, ніж дійшла, і спритно перерізала йому горло. Почувся короткий хрип, проте п'яні північники спали надто міцно.

Тоді я загорнула Владу у плащ і повела її до кам'яних воріт. На її обличчі засихали бризки крові.

Я ніколи не змогла б відчинити двері самотужки. Тільки разом з Владою.

Дві наші долоні лягли на камінь, і перед нами відкрився новий світ... не той, у якому ми жили дотепер. Зовсім інший.

Ми з Владою порушили рівновагу, здійснивши те, чого жрицям не можна робити за жодних обставин: позбавивши життя людину. Недивно, що звичний порядок дверей до інших світів було порушено, коли ми ці двері відчинили.

Я знала це. Я на це сподівалася. Принаймні, через парадний вхід північники до нашого світу більше не потраплять. Це означало, що і ми вже не зможемо повернутися, але ні мене, ні Владу це тоді не обходило.

Адже кожна брама до нового світу, яку ми відчиняємо, — не тільки велика загроза, але й надзвичайна можливість. Попри біль, попри кров, попри те, що роблять із нами і що мусимо у відповідь робити ми: бо не маємо вибору, скільки ще це триватиме, скільки ще жриць вони викрадуть, скільки невинних людей погублять, якщо не змінити все, не порушити порядок, не зачинити назавжди для них двері до нашого світу, хай забруднившись для цього ворожою кров'ю?

Ми стояли і дивилися на кам'яні ворота, доки, презирнувшись, не зробили водночас крок уперед.

На нас чекала ще безліч світів, — бо, поки ти дихаєш, жодна брама не буває останньою.

Господарі

Переліт видався важким. П'ятнадцять годин у повітрі — і це ще найшвидший рейс, більшу частину якого Миша спала як убита. Скільки себе пам'ятала, вона завжди любила подорожувати, бодай у найнезручніших умовах, Україною та поза її межами: люди в усьому світі, зрештою, мало чим відрізняються, однаково радіють і їм однаково болить. Можна жити будь-де, і непогано. Навіть мови знати не обов'язково, для повсякденного спілкування вистачає жестів та окремих слів.

Втім, для закордонного навчання треба володіти хоча б однією іноземною мовою. Тонкі матерії без досконалого володіння системою знаків та абстракцій не дослідиш. Але і тут рятує здатність до асиміляції: можна ламати язик під чужий акцент так, що навіть нейтів-спікери не здогадаються — чужа.

Миша звично усміхнулася люб'язним струнким стюардесам, спустилася східцями з літака і покотила за собою ручну валізку. Пластикову, рожеву, добряче пошарпану, незважаючи на те, що зазвичай Миша навіть таку валізку із собою у подорожі намагалася не брати, обходилася сумкою через плече.

Аеропорт здався пошарпанним не менше, ніж валізка. Жіночий туалет не працював, тому Миша замкнулася в чоловічому. Її нудило. У свідомості зринала карта, маршрут прокреслювався сам собою, наче у гугл-мапах: пройти розжареним містом пішки, лише кілька зупинок, хіба не впораєшся? А тоді тролейбус, повільний, мов равлик, якого теж нудить — може, забагато подорожував. І ще дві зупинки.

Можна би було взяти таксі.

Миша побризкала холодною водою собі в обличчя. Страхи поволі відступали: вона дістала з кишені телефон, дешевий і функціональний, як стерильний бинт з найближчої аптеки, і набрала короткий номер.

— Здрастуй, люба, — мама обійняла з порога, і Миша нерішуче поплескала її по спині.

Мама мала набагато кращий вигляд, ніж півроку тому. Змінила зачіску, й одяг їй дуже пасував. Може, свято тому причиною? Готувалася до приїзду родичів.

— Ти голодна? Їсти будеш?

— Де можна покласти речі?

— Оно твій диван, розкладайся.

— Ви так його і не викинули, — зітхнула Миша. На дивані вона спала років з п'яти. Коли їй було п'ятнадцять, диван відчутно просів з одного боку, довелося підпирати його книжками. Втім, це не особливо рятувало.

Оббивка дивана за роки обідралася, з-під неї войовничо стирчав поролон, замаскований бордовою ковдрою. Миша поклала валізку біля дивана, подумки прикидаючи, чи вийде використати її як тумбочку. Мабуть, краще заховати під диван: гості ходитимуть, перечіплятимуться. У квартирі батьків, як завше, не бракувало зайвих, на Мишин погляд, речей: ними були завалені підходи до шаф, дверні прорізи, балкон, будь-який вільний простір. Навіть щоб залізити до холодильника, доводилося відсувати пакети з літніми яблуками або зимовими горіхами, які перед ним періодично виникали.

Цього разу перед холодильником нічого не було. Кухня, на якій мали зібратися родичі, сяяла чистотою і здавалася вдвічі більшою, ніж Миша її пам'ятала.

— Ну як у тебе справи?

— Працюю. Вчуся.

— Заміж поки не зібралася? Хвилююсь я за тебе. Так сама і лишишся, в твої-то роки. Е, куди з-під крана?!

Миша подивилася на склянку, яку вже встигла наполовину заповнити водою.

Багаття розвели над річкою, на старому попелищі. Мама говорила з дядьковою дружиною, тато з племінниками збирали сухі гілочки в гаю неподалік. Дядько порався із шампурами. Миша опікувалася багаттям — їй змалку подобався відкритий вогонь.

— Телефони оці — страшне. Я з дітьми працюю, так їм все ігри та ігри, так і хочуть туди пірнути, ти ж знаєш, Галю... наче їх ті шматки пластику причаровують!

— Чому, — несподівано для самої себе заперечила Миша, — в іграх нема нічого поганого.

— Але ж не на уроці! Сумлінно працювати — це...

— Це засіб захисту. У кожного свій, — Миша знизала плечима. — Гратися в телефоні нічим не згірш від того, щоб читати книжки. Або мріяти про кохання. Або завалювати себе навчанням.

Дядина подивилася на Мишу з осудом.

— Це все штучне, — Миша поворушила багаття, впевнилася, що тепер так просто не загасне, і вмостилася на траві, підібгавши під себе ноги. — Як Фуко писав. У тваринному світі хижаки пожирали більш слабких тварин. Коли така слабка істота потрапляла до пазурів хижака, вона могла вирватися з ситуації лише подумки. Уявно. Типу, я не тут, не в кігтях хижака, я десь там. Ця здатність абстрагуватися і лягла в основу виникнення елементів людської свідомості. А от в Нових Санжарах був класичний приклад...

— Треба, мабуть, води з річки принести, — задумливо сказала мама. — Руки помити. Сходиш, люба?

Миша підвелася, підійшла до дядькового рюкзака. Він казав, що брав порожні пляшки.

— Та яке руки помити! — заперечила дядина. — Це до бювета треба, не до річки. У річці погані плаває стільки, а як з водосховища воду спускають, так взагалі. Добре хоч вода не цвіте зараз, а то мов фарби зеленої наляляли, і не скупаєшся. Хіба що лежи собі на пляжі, телеграм читай. І то якщо сонце не надуже.

Бювет був недалеко, хвилин двадцять пішки. Може, швидше. І стільки ж назад.

— Пильнуй багаття, — серйозно сказала Миша дядькові.

Він усміхнувся.

— А от якщо на дачі побудувати бункер, — тато принохався до власних рук, які після води з бювета відчутно тхнули тванню, — підземний. На кілька мінус поверхів. Нагорі будиночок, що розвалюється, а внизу — хороми. Га?

— Комунікації провести, — підтакнув дядько, відкладаючи бляшанку з-під пива. — Мишо, цибулю будеш?

— Це ти кого Мишею назвав? — здивувався Левко, Мишин двоюрідний брат.

— Та нащо бункер, — заперечила вона, знімаючи шматок цибулі з шампура, — від кого ховатись?

Тато і дядько презирнулися з цілковитою солідарністю: мовляв, нічого ти не розумієш.

— Людство від початку намагається захиститись, — Миша відкусила від цибулі і заходилася активно жестикулювати рукою, в якій був затиснений шматок частування. Левко про всяк випадок відсунувся подалі, щось сказав молодшому братові Ігорю, і вони

захихотіли. — Мови собі створили, придатні для абстракцій. Культури. Мегаполіси звели. Захист всередині, захист ззовні. Найнадійніший! Не проб'єшся. Але там, де все стерильно чисте, нічому не вирости. Навіть любов у таких умовах не росте. Ізоляція, — кавалок цибулі прилетів Левкові до лоба. — Ой. Вибач...

Тато і дядько загиготіли, як молоді хлопці. Ігор, зрадник рідного брата, їх підтримав. Левко визвірився на Мишу не згірш од величного хижака, якому завдячував іменем.

— А йдемо-то все одно до річки сидіти. Бо саме це робить нас щасливими, — наголосила Миша, спритно підхоплюючись на ноги: вона досить добре знала Левка, щоб чекати на помсту з його боку. — Не багатоповерхівки, не надмірний захист, не... щоб тобі, паскуднику!

У Левка полетіла порожня пляшка. Дядина простежила краєм ока за її польотом і ліниво позіхнула.

— Тут десь смітник? — запитала Миша.

— Ага.

— А раніше не було. Це вони розумно зробили.

— Хто вони? — здивувався Ігор.

— Ну, влада місцева. Мабуть, скоро вибори?

— Та не. Влада тут ні при чім, — Ігор відмахнувся. — Вони нам під'їзд уперше за двадцять років пофарбували за кошти міста — і те добре. Бо таке там уже було, страшно, а платити ніхто з мешканців не хотів за ремонт. Та й то хіба ремонт...

У його промові про під'їзд вчувалися інтонації дядини.

— Так де?

— Що де?

— Смітник, — нагадала Миша. — Ми ж на місці стоїмо. Отже, прийшли? Куди мені це викидати? — Вона потрусила двома пластиковими пакетами.

— Вниз кидай, та й усе.

— Куди — вниз?

— Ну от же, — Ігор дратувався. — Диви. — Він підійшов до краю вирви, куди привів Мишу, і випустив з рук пакети, які ніс сам. Незав'язані, вони покотилися донизу, дорогою гублячи вміст, і, спостерігши їх безславне падіння, Миша усвідомила: у цій вирві посеред луки, де вона з дитинства звикла гуляти, повно-повнісінько різноманітного сміття, і смердить воно так — закачаєшся.

Жодного смітника. Куди там уже говорити про сортування.

Біля під'їзду, в якому жили батьки, стояв один-єдиний металевий контейнер. Туди скидали пластикові пакети зі смердючим вмістом. Інші речі, приміром, старі меблі та одяг клали біля контейнера. Без хазяїв ті не лишалися: до смітника спритно підходили чоловіки невизначеного віку, в одязі більш пошарпаному, ніж Мишина валізка, і розбирали кому що. Часом з-поміж них траплялися одинокі пенсіонери та пенсіонерки. Ці витягали переважно пляшки та порожні картонні коробки: як устигла розвідати Миша, пункт прийому розміщувався зовсім неподалік.

— Одну зупинку їхати, — охоче розповіла старенька бабця у хустці. На тачці, з якою бабця чекала на автобус, лежали щільно зв'язані між собою пластикові пляшки. — Я вже знаєш скільки сьогодні тих пляшок зібрала!.. Жити на щось треба, з пенсією дві тисячі. А діти не помагають. Ти от мамі своїй помагаєш? Пощастило їй. О, дивись, який хлопчина пішов! — Бабця вказала на високого хлопа, який став посеред вулиці, щоб

допити мінералку. — Бач, пляшку до рюкзака заховав? Здасть, мабуть. Хазяїн хороший буде!

У сусідньому під'їзді не було двірника, причому вже давно.

— А нащо він треба, — стинула плечима огрядна дама, що поволі прогулювалась із візочком. — Сміттєпроводи ці кляті заварили, щоб інфекцій не було, сміття тепер тільки на вулицю викидаємо, виносити його ще додатково не потрібно. З десятого поверху важко виносити, якщо старенький? Ліфти не працюють? Ну, то це громада має опікуватись. Ніхто тобі не допоможе, якщо сам про себе не подбаєш. От у нашому університеті...

Миша покивала. Її освіти вистачало для того, щоб дійти висновку: окремі освічені люди страшенно люблять говорити та писати про проблеми «широких мас», про красу села та близькість до природи, при цьому зводячи між собою та «масами» якомога більше стін, уявних та реальних. Любі маси, дбайте про себе самі.

Ця категорія «еліти» та «інтелігенції» ні за що не поїде жити до села і не стане насолоджуватися близькістю природи, хіба що на дуже нетривалий і добре оплачуваний термін. Зате говоритиме — скільки влізе. Небайдужі ж бо. Культурні.

Нажахані.

— Яку ще організацію? — мама навіть від плити відволіклася. — Зовсім розірватися хочеш?

— Послухай тільки, — Миша супилася, — колежанка моя у фейсбуці пише. Теж на свята до родини вибралася. «В цій країні нікому не судилося жити добре, аж поки її громадяни навчаться відповідальності. Контраст із Канадою очевидний: ніколи б у Канаді не було стільки скла від битих пляшок на пляжах, стільки одноразового посуду у кущах...» Тьху.

— Ну, вона має рацію, — маму вочевидь більше цікавила зупа, що булькотіла на плиті.

— Пам'ятаєш, книжечка така була? «Незнайко на Місяці».

— М-м... не дуже.

— Ти що! Це ж книжка твого дитинства. Заідеологізована, звісно, але дещо просто вражає. Були там такі персонажі, Жуліо і Спрутс. Коли від них повтікали всі слуги, довелося мешкати у величезному будинку вдвох. Так ось вони обирали одну кімнату, щоб у ній жити, жили якийсь час, доки все довкола не загиджувало брудним посудом і речами, а тоді переїжджали до іншої, і так без кінця. Замість того, щоб наводити лад — накоїли безладу і змилися. А тоді знову. І знову. Поки кімнати у будинку не закінчаться.

— Це ти до чого?

— Та от думаю. Замість того, щоб тікати туди, де тебе змусять наводити лад, бо тобі там нічого не належить, — хіба не краще подбати про власне помешкання? Як господарі. Це, знаєш, такий вічний страх. Купа страхів. Я щось не так зробила, тому треба тікати. Там, куди втечу, буде краще! Це ми так захищаємося, розумієш? Живемо у віртуальній реальності, відмовляємося подивитися собі під ноги. Абстрагуємо: ось вона, величність природи, з якою я хочу поєднатись. А насправді робимо все, щоб не поєднатись із нею ніколи. Наші спроби захиститись усе тільки руйнують, нас самих руйнують і роблять нещасними. Віртуальна реальність убиває так само, як штучна їжа, що на три чверті складається з пластику. Але яка вона зручна, на перший погляд, яка безпечна! Щойно отримаєш до неї доступ — і відмовитись уже майже неможливо. Легше засуджувати тих, хто живе справжнім життям, відгороджуватися. Не мої проблеми.

— Але ж ти живеш і лишаєшся собою тільки тому, що в тебе є захист, — мама вимкнула плиту й обернулася до Миші. — І так палко говориш, бо маєш здатність до абстрагування.

— Так, — погодилась та, — от саме. Ми можемо створювати щось прекрасне тільки тому, що виробили власну систему знаків. Щось таке, що ми вважаємо прекрасним. Ми, людство, в цьому плані унікальні істоти. Але не знаємо міри. Не можемо залишатися у рівновазі. Ми як стихія — через власні страхи, через бажання втекти, вчинити простіше знищуємо все довкола. І навіть над цим не замислюємося.

— Ти вирішила замислитися? — мама витерла руки рушником.

— Просто замислюватися безглуздо. І спічі палкі нічому не допоможуть, — підсумувала Миша. — Це я так тобі. По секрету.

— Ділишся мотивацією?

— Ага. Ну і до статуту щоб було що записати. А робитимемо дрібні справи. Перш за все, — Миша з задоволенням потяглася, — приберемо сміття на луці біля нашої річки.

Віртуальність forever

Знаєш, ким я була до пандемії?

Я натискала на клавіші.

До мене зверталася людина, і я натискала на клавіші, щоб переадресувати повідомлення. Посередниця в електронному світі, медіаторка між тим, що живе і реальне і тим, що десь там, у просторі енергій. Службовиця найнижчого ступеня на перетині світів, що поволі розчиняються один в одному.

Де вона, омріяна реальність? Чи існувала вона колись взагалі? Чи тільки віртуальність, до якої ми захоплено тікали?

І ще Strawberry Fields у навушниках-краплинах. Strawberry Fields Forever.

Чи ти бот, питають гейтери відомого актора. Який же я бот, серйозно відповідає він, тримаючи селфі-палку і зі знаттям справи усміхаючись в камеру свого смартфона. Боти не мають такої зачіски. Боти не носять навушники-краплини чи то сонячні окуляри. Боти... не існують?

«Я люблю тебе», вводжу до віконечка новоствореного бота. «Я теж себе люблю», озивається програма. Інший бот, той, що в телеграмі, нагадує: тепер у продажу є квитки до Одеси.

Приїжджай в гості, пише друг. А ти до мене? Коли потеплішає. Ну, а я не поїду зовсім.

Правила, чинні у віртуальності, в реальності не діють. Мати тривалі стосунки онлайн — все одно, що не мати їх зовсім.

Я натискала на клавіші.

Ні, у мережі немає самотності. Самотність починається у тому, що прийнято називати реальністю, бо ж кожне з нас наділене окремим тілом. Виховання, свідомість, особистий досвід і гена пам'ять — все це унікальне, все зав'язане на тілі, вкорінене у нього, немов гігабайти інформації у надрах тонкого ноутбука.

Носії інформації. Й, подеколи, — вірусів.

В'язні у маленьких камерах, які не підозрюють про те, що їх ув'язнено, навіть пишаються цим, своєю самотністю, своїми особистостями, котрі в жодному разі не можна втрачати, на котрі ніхто не має права зазіхати.

В'язні, які мріють про відчуття приналежності, про стан розчинення в іншому — неважливо, в чому саме. У справі, яка б захоплювала з головою. У сім'ї. В мистецтві. У коханні.

У віртуальних світах.

Але все це віртуальні світи, все! Нічого з цього ніколи не було реальним, і визнання, про яке ми мріємо, ні від чого не звільнить. Кожен день — неспинна втеча, в кожному розумі — своя версія найменшої події, свої відхилення, здатні звести новий світ у віртуальності. Або зруйнувати той, що вже є.

Може, тому це все врешті і почалося. Пандемія.

Шанс поглянути на все з нової точки зору — може, я не просто інструмент для виконання чужої волі. Може, в мене колись була власна? Може, я не просто частина чужої віртуальності, а таки справді існую на перетині світів?

Безлічі віртуальних світів. Музика у навушниках, усмішка актора з екрана, гра для мобільного, повітряні замки, реальніші за те, що називають реальністю інші люди, що насправді є їхньою віртуальністю.

Гострий запах суніць: школа — то тюрма, говорив мій наставник. Так само, як армія. Чому? Ти не обираєш своє оточення в жодному із цих закладів. Ти позбавлена можливості обирати.

Я натискаю на клавіші, і переді мною розгортається безліч світів. Я можу обирати — ці світи. Людей у них. Можу знайти такі стосунки, які перестануть бути онлайн, і переписуватися у месенджері з тією, що сидить навпроти — бо вона, на відміну від глухонімих з щирими усмішками та поглядами (мова жестів, яку я колись учила), надто сором'язлива, аби говорити.

Але дивитися на актора, який, крім власного віртуального світу, грає у безлічі чужих, мені значно простіше. Я влітаю його до власної віртуальності, своє бачення його бачення його життя, такого, яке він прагне усім показати.

Чи є близькість у цій безкінечності інтерпретацій, у цьому нагромадженні рефлексій?

Може, й ні. Але я дивлюся на екран телефона, і мені легшає. Я більше не сама; сидючи у в'язниці, я бачу, що там, за вікном, in my Windows Professional, і далі, далі, на сусідньому континенті, я чую, як росте трава, відчуваю кисло-солодкий смак на губах, я не бажаю слухати одвічний шум мегаполісу, незмінний навіть за пандемії, я затуляю вуха штучними звуками чужої віртуальності і нарешті можу віднайти власну рівновагу.

Я більше не нудьгую, коли сама. Є чим зайняти мозок.

Фантастичне оповідання, яке я знехотя читала перед початком пандемії, передбачило її розвиток. Перетин віртуальностей — ось як я це називаю.

Чи хотіла би я лишитися на сунічних полях назавше? Припинити відчувати самотність?

Внаслідок пандемії було скасовано вісім моїх виступів на дуже різних заходах і розірвано кілька цілком «реальних» стосунків. Так легко, що навіть дивно.

Я почала вивчати у групі в скайпі незнайому доти іноземну мову, відвідувати онлайн-конференції — і це все було більш реальним, ніж заняття у холодних аудиторіях з брудними туалетами поряд. Це було чисте знання, не обтяжене вірусом, що вражає носій.

Але чи мають знання сенс, якщо не буде носія?

Чи має сенс любов, позбавлена впливу гормонів?

Чи натискаю я на клавіші тепер, самотня і функціональна, частина віртуальності?

Чи, може, тепер творю власну?

Що, зрештою, було більшою віртуальністю — життя до пандемії чи нині?

«Я люблю тебе», — кажу віртуальному відбиттю віртуальної себе у люстрі.

Єдиний спосіб втекти із в'язниці — уявити, наче її не існує.